

زیر نظر: دکتر مهدی ذاکریان

محاکمہ کیفری بین المللی

محاكم كبرى بين المللي

خدایا جهان پادشاهی تو راست
ز ما خدمت آید خدایی تو راست

سرشناسه : ذاکریان، مهدی، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور : محاکم کیفری بین‌المللی / گردآورنده: مهدی ذاکریان.
مشخصات نشر : تهران: نیسا، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری : ۳۹۷ ص؛ جدول، ۲۱×۱۴/۵
فروست : حقوق و روابط بین‌الملل؛ ۵.
فروست : دانشگاهی؛ ۱۴.
شابک : ۱۸۰۰۰۰ ریال؛ 9-34-7212-600-978.
وضعیت فهرست‌نویسی : فیپا.
موضوع : دادگاه‌های جزایی بین‌المللی.
موضوع : جرائم بین‌المللی
موضوع : حقوق جزای بین‌الملل
موضوع : آیین دادرسی جزایی (حقوق بین‌الملل)
رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۳ م ۳ / ۵۲ / ۶۳۱۰ KZ
رده‌بندی دیویی : ۳۴۵ / ۰۱
شماره کتابشناسی ملی : ۳۴۰۱۰۵۰

زیر نظر: دکتر مهدی ذاکریان

محاکمہ کیفری بین المللی

انتشارات تبسا

محاكم كيفرى بين المللى

زير نظر: دكتور مهدي ذاكريان

چاپ اول: بهار ۱۳۹۳

شماره نشر: ۹۵

ويراستار و نمونه خوان: فرشته نويختى، صفحه آرا: سبيده امرى

ليتوگرافى: كارآ، چاپ: دالاهو، صحافى: فرانگر

ناظر فنى چاپ: مصطفى شريفى

تعداد: ۱۰۰۰ نسخه

قيمت: ۱۸۰۰۰ تومان

شابك: ۹۷۸-۶۰۰-۷۲۱۲-۳۴-۹

همه حقوق چاپ و نشر اين اثر انحصاراً (طبق قرارداد) محفوظ است

اين اثر تحت پوشش قانون حمايت از مؤلفان و مصنفان ايران قرار دارد.

استفاده از مطالب با ذكر منبع بلاشكال است.

انتشارات تيسا

تهران، بهارستان، خيابان ظهيرالاسلام، كوچه ديلمان، شماره ۶، واحد ۳. تلفن: ۰۳۳۹۹۹۴۲۳، ۰۳۳۹۹۲۴۷۰

www.teesa.ir itesa@mail.com

فهرست

- پیشگفتار ۷
- دادگاه نظامی بین‌المللی نورنبرگ: نقطه عطف تحول حقوق بین‌الملل ۱۱
سید رضی عمادی
- دادگاه بین‌المللی نظامی خاور دور (دادگاه توکیو) ۳۵
میثم زکی‌زاده
- دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا؛ برگی از تاریخ عدالت کیفری بین‌المللی ۵۶
محسن روزبهان
- دیوان بین‌المللی دادگستری ۱۰۶
هوشنگ عزیزی
- دادگاه بین‌المللی رسیدگی به جنایات جنگی در یوگسلاوی سابق ۱۴۲
مهدی آقا علی‌خانی
- پیشینه و عملکرد دیوان کیفری بین‌المللی: از رم تا کامپالا ۱۸۲
امیرحسین زمانی‌نیا
- بررسی دادگاه ویژه سیرالئون: مبانی، دستاوردها و چالش‌ها ۲۴۸
سارا بلخی، فرید آزادبخت
- بررسی دادگاه ویژه تیمور شرقی؛ در میانه دادگری و دولت‌سازی: دستاوردها و چالش‌ها ۲۸۴
فرید آزادبخت، سارا بلخی
- دادگاه عالی محاکمه صدام حسین ۳۰۸
زهرا محمودی
- دادگاه خمرهای سرخ یا شعب ویژه دادگاه‌های کامبوج برای رسیدگی به جرائم
خمرهای سرخ ۳۳۸
امیرحسین مهرگان
- دادگاه ویژه لبنان؛ دستاوردها و چالش‌ها ۳۶۸
سید مرتضی کاظمی دینان

پیشگفتار

حقوق بشر، پیوند تنگاتنگی با عدالت کیفری بین‌المللی دارد. رعایت حقوق بشر، ضمانت اجرایی حقوق بشر و پیشگیری از گسترش نقض حقوق بشر با عدالت کیفری بین‌المللی در ارتباطند؛ از این رو بحث محاکم کیفری بین‌المللی می‌تواند گشایشی باشد برای حقوق بشر. ضمن اینکه محاکم کیفری بین‌المللی پایه‌های عدالت انتقالی را هم شکل می‌دهند؛ بنابراین، موضوع محاکم کیفری بین‌المللی می‌تواند بحث قابل توجهی در ادبیات حقوق بشر بین‌المللی باشد.

به همین دلیل و با توجه به اهمیت موضوع، تدوین کتاب پیش روی، در درس اصول حقوقی حاکم بر روابط بین‌الملل مورد بحث قرار گرفت و به پیشنهاد دانشجویان دکترای روابط بین‌الملل، در دستور کار تحقیقاتی درس یاد شده گذارده شد. دانشجویان درس یاد شده، علاقه‌مند بودند تا با بهره‌گیری از روش‌های آموزشی نو در حقوق و روابط بین‌الملل، سهمی در ادبیات حقوق بشر کشور داشته باشند. بدین ترتیب شماری از دانشجویان علاقه‌مند در این درس، در نیم‌سال دوم ۱۳۸۹ عهده‌دار تهیه این متن شدند. به این دسته از دانشجویان پیشنهاد شد تا پژوهش‌های درسی خود در آن

نیمسال را بر پایه روش پژوهش محوری تهیه و آماده کنند. در این زمینه تجربه روش پژوهش محوری در سال ۱۳۸۲، برای دانشجویان درس حقوق بشر دوره دکترای حقوق بین‌الملل مورد الگو قرار گرفت. بر پایه آن الگو که کتاب مفاهیم کلیدی حقوق بشر دستاورد آن بود، همه دانشجویان، پژوهش‌های خود را در یک موضوع متمرکز کردند. این اثر هم بر پایه همان الگو تهیه شده و دستاورد روش پژوهش محوری است. ضمن اینکه به‌منظور غنای علمی این کتاب، نظارت استاد بر پژوهش‌های دانشجویان، به‌مراتب بیشتر از الگوی قبلی انجام و شاید ده‌ها بار متون ارائه‌شده دانشجویان مورد نقد و بررسی قرار گرفت. افزون بر این، بر اساس منطق پژوهش محوری شماری از همکاران دانشگاهی، هم در این کتاب متون خود را ارائه کردند تا دانشجویان یادشده، متون پژوهشی خود را در حد و اندازه همان اساتید تهیه و ارائه کنند. این کتاب دستاورد چنین روشی است.

در این کتاب تلاش شده تا گفتارهای آن بر پایه زمان تأسیس هر دادگاه اولویت‌بندی شوند. هر یک از گفتارهای یادشده به چرایی راه‌اندازی هر دادگاه پرداخته و فلسفه شکل‌گیری هر دادگاه را بررسی کرده است. ضمن اینکه بازتاب تأسیس دادگاه و عملکرد آنها بر پیشگیری از نقض حقوق بشر و حقوق بین‌الملل بشردوستانه مورد بررسی قرار گرفته است. به باور اینجانب و بر پایه یافته‌های پژوهشی نویسندگان این کتاب، محاکم کیفری بین‌المللی بر پایه خواست و هم‌اندیشی قدرت‌های بزرگ شکل گرفتند. مجموعه تحقیقاتی پیش روی، نشان می‌دهد که محاکم کیفری بین‌المللی در مسیر عدالت کیفری بین‌المللی، عدالت انتقالی و توجه به حقوق بشر گام برداشته‌اند؛ با این حال، گزاف است اگر ادعا شود که محاکم کیفری بین‌المللی به عدالت کیفری بین‌المللی منجر شده‌اند. همین‌طور شک‌برانگیز است اگر شکل‌گیری آنها را صرفاً در راستای دستاوردهای حقوق بشری جامعه

بین‌المللی بدانیم. تردیدها در آنجا شکل می‌یابند که چنین محاکمی تنها پیرامون نقض حقوق بشر و حقوق بین‌الملل بشردوستانه کشورهای ضعیف تشکیل شده‌اند. آیا نسلی از محاکم کیفری بین‌المللی وجود دارد که به جنایات ضدحقوق بشری قدرت‌های بزرگ و یا کشورهایی که متحد قدرت‌های بزرگ بوده‌اند، رسیدگی کند؟ چرا هیچ دادگاهی درباره جنایات جنگی و نقض حقوق بشر در ویتنام یا در الجزایر شکل نمی‌گیرد؟ درباره جنایات انجام‌شده در شوروی استالینی چه اقدامی انجام شده است؟ حال آنکه محاکمی در کامبوج و سیرالئون شکل یافتند و موضوع عدالت انتقالی در افغانستان مورد توجه قرار گرفته است. چرا امروزه برای سوریه دادگاهی بین‌المللی شکل نمی‌گیرد و یا شورای امنیت نمی‌تواند این پرونده را به دیوان کیفری بین‌المللی ارجاع دهد؟

مفروض این کتاب را در شکل‌گیری محاکم کیفری بین‌المللی باید خواست قدرت‌های بزرگ دانست. البته این بدان معنا نیست که جامعه بین‌المللی در عدالت کیفری بین‌المللی و یا عدالت انتقالی، نقشی ندارد یا هیچ دستاوردی نداشته است. البته این نقش با افزایش شمار کشورهای تصویب‌کننده اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی رو به فزونی می‌رود و می‌تواند زنجیری باشد بر پای کشورهایی که در برابر نقض حقوق بشر سکوت می‌کنند و یا خود از ناقضان حقوق بشر هستند. کتاب هم تلاش دارد چنین ادبیاتی را تقویت کند.

این کتاب پس از چهار سال آماده شده و مورد نقد و بررسی‌های فراوانی قرار گرفته است. شماری از نویسندگان این کتاب، هم‌اکنون در حال تدریس در دانشگاه و مباحثات علمی هستند و من از همه آنها و دانشجویانشان دعوت می‌کنم تا متون پیش روی را هر چند وقت یک بار به بحث گذارده و این پرسش‌ها را مورد واکاوری قرار دهند که چگونه می‌توان

دیوان کیفری بین‌المللی را به یک محکمه کیفری بین‌المللی مورد وفاق جامعه بین‌المللی مبدل کرد؟ چرا ایران به چنین محکمه‌ای نمی‌پیوندد؟ چگونه می‌توان ایالات متحده و اسرائیل و البته روسیه و چین را وادار به پیوستن به چنین محکمه‌ای کرد؟ به چه ادبیاتی در این زمینه باید کمک کرد؟ گفتنی است فصلنامه مطالعات بین‌المللی در یکم اسفند ۱۳۹۳ در روز جهانی عدالت اجتماعی، کنفرانس بین‌المللی تحول مفاهیم حقوقی در پرتو تحول محاکم کیفری بین‌المللی را برگزار کرد که در پیشبرد همین ادبیات نقش داشته است. خوب است که این‌گونه فعالیت‌های علمی مورد تحلیل و بررسی بیشتری در کلاس‌های درس قرار گیرند. به همین منظور دانش‌پژوهان و دانشگاهیان محترم را به مطالعه متون و سخنرانی‌های ارائه‌شده در آن همایش دعوت می‌کنم. برخی از مباحثات آن همایش، بسیار تأمل‌برانگیز و قابل بحث هستند و می‌توانند در گسترش ادبیات حقوق بشر کارآمد باشند.

مهدی ذاکریان

کتابنامه

- اسچارف، میشل (۱۳۹۲)، *دادگاه ویژه لبنان و صلور حکمی برجسته در مورد تعریف تروریسم و نحوه مشارکت آن*، مترجم: خلیل روزگاری، تهران: میزان.
- آقایی جنت مکان، حسین، «تشکیل دادگاه ویژه لبنان؛ نگاهی متفاوت در حقوق کیفری بین‌المللی»، *فصلنامه حقوق*، دوره ۳۹، شماره ۲، سال ۱۳۸۸.
- الزام تشکیل دادگاه متهمان ترور حریری، (۲۰ تیر ۱۳۸۶)، متن کامل فارسی قطعنامه ۱۷۵۷، سایت دیپلماسی ایرانی.
- باشگاه خبرنگاران جوان، «استعفای رئیس دادگاه ترور رفیق حریری ۲۰ شهریور ۱۳۹۲» و «هشدار دادگاه ویژه رفیق حریری درباره انتشار هرگونه اطلاعات از این دادگاه ۳ بهمن ۱۳۹۱».
- بشیریه، تهمورث، «بررسی فرایند شکل‌گیری و نحوه عملکرد دادگاه ویژه لبنان»، *مجموعه مقالات بزرگداشت استاد دکتر حسن دادبان*، تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، سال ۱۳۹۰.
- بیگزاده، ابراهیم، «دادگاه ویژه لبنان، گامی در راه گسترش مبارزه با بی‌کیفری»، *مجله تحقیقات حقوقی*، شماره ۴۹، سال ۱۳۸۸.
- پایگاه خبری النهار لبنان، (۱۸ مهر ۱۳۹۲)، «ای دور لعه حسن مرعی فی اغتیل الحریری وفق القرار الاتهامی؟»
- تابناک، (۱۷ فروردین ۱۳۸۷)، «شاه‌کلید ترور حریری کجاست؟».
- تقی‌زاده انصاری، مصطفی (۱۳۸۰)، *حقوق سازمان‌های بین‌المللی*، تهران: قومس.
- جام نیوز، (۱۹ مهر ۱۳۹۲)، *عضو حزب‌الله متهم جدید پرونده ترور رفیق الحریری*.
- دادگاه ویژه لبنان و تحولات آن (۱۳ اردیبهشت ۱۳۹۲)، سایت انجمن ایرانی مطالعات سازمان ملل متحد.

ذاکریان، مهدی (۱۳۹۲)، *متون کلیدی حقوق و روابط بین‌الملل*، تهران: تیسرا. رادیو فردا (۳۰ آذر ۱۳۸۹)، *واکنش نخست‌وزیر لبنان به اظهارات آیت‌الله خامنه‌ای درباره دادگاه حریری*.

سایت رسمی دادگاه ویژه لبنان (www.stl-tsl.org).

سایت رسمی سازمان ملل (۳۰ می ۲۰۰۷)، *متن کامل انگلیسی قطعنامه ۱۷۵۷ شورای امنیت*، (www.un.org).

سایت فارسی شبکه العربیه (۳۰ ژوئن ۲۰۱۱)، «هیئتی از دادگاه بین‌المللی با دادستان لبنان ملاقات کرد».

شبکه خبری العالم (۱۹ مهر ۱۳۹۲)، *استعفای رئیس دادگاه بین‌المللی ویژه لبنان*. ضیائی، یاسر، «دادگاه ویژه لبنان از منظر حقوق بین‌الملل»، *وبلاگ شخصی نویسنده*، سال ۱۳۹۱.

کاسسه، آنتونیو (۱۳۸۵)، *حقوق بین‌الملل*، مترجم: حسین شریفی طرازکوهی، تهران: میزان.

کاسسه، آنتونیو (۱۳۸۷)، *حقوق کیفری بین‌المللی*، مترجم: حسین پیران و همکاران، تهران: جنگل.

گزارش سالانه دادگاه ویژه لبنان (۶ خرداد ۱۳۹۲)، *سایت حقوق بین‌الملل پارس*. مقتدر، هوشنگ (۱۳۸۶)، *حقوق بین‌الملل عمومی*، تهران: وزارت امور خارجه. ممتاز، جمشید و امیرحسین رنجبریان (۱۳۸۷)، *حقوق بین‌الملل بشردوستانه*، تهران: میزان.

میدانی، حسین سادات، (۱۳۸۴)، *صلاحیت قانون‌گذاری شورای امنیت*، تهران: وزارت امور خارجه.

واحد مرکزی خبر (۸ آبان ۱۳۹۲)، «دادگاه محاکمه متهمان ترور رفیق حریری در ژانویه سال ۲۰۱۴ در لاهه برگزار خواهد شد».

Associated Press (September 2010), *Lebanon PM: accusations against Syria were mistake*.

تهیه کتاب با یکی از روش‌های زیر امکان‌پذیر است:

مراجعه به سایت انتشارات تيسا و خرید کتاب با ۱۰ درصد تخفیف

www.teesa.ir

نشانی:

مراجعه حضوری یا سفارش تلفنی:

۰۲۱-۳۳۹۹۹۴۲۳، ۰۲۱-۳۳۹۹۲۴۷۰

نشانی: تهران، بهارستان، ظهیرالاسلام، دیلمان، پلاک ۶، واحد ۳

مراجعه به مراکز پخش:

بخش ققنوس: میدان انقلاب، خیابان منیری جاوید، کوچه مبین، شماره ۲۳۳ ۰۲۱-۶۶۴۶۰۰۹۹

فروشگاه کتاب اختران: خیابان انقلاب، بازارچه کتاب ۰۲۱-۶۶۴۱۱۴۲۹

انتشارات تيسا

ناشر تخصصی علوم انسانی، علوم شهری و جامعه‌شناسی

- تهران، بهارستان، ظهیرالاسلام، دیلمان، پلاک ۶، واحد ۳
- شماره‌های تماس: ۰۲۱-۳۳۹۹۲۴۷۰ و ۰۲۱-۳۳۹۹۹۴۲۳
- www.teesa.ir • itesa@mail.com

محاكم كیفری بین‌المللی بر پایه خواست و هم‌اندیشی قدرت‌های بزرگ شكل گرفتند. مجموعه تحقیقاتی پیش روی، نشان می‌دهد محاكم كیفری بین‌المللی در مسیر عدالت كیفری بین‌المللی، عدالت انتقالی و توجه به حقوق بشر گام برداشته‌اند؛ با این حال، گزارف است اگر ادعا شود این محاكم، به عدالت كیفری بین‌المللی منجر شده‌اند همین‌طور شك برانگیز است اگر شكل‌گیری آنها را صرفاً در راستای دستاوردهای حقوق بشری جامعه بین‌المللی بدانیم. تردیدها در آنجا شكل می‌یابند که چنین محاكمی تنها پیرامون نقض حقوق بشر و حقوق بین‌الملل بشردوستانه کشورهای ضعیف تشکیل شده‌اند. آیا نسلی از محاكم كیفری بین‌المللی وجود دارد که به جنایات ضدحقوق بشری قدرت‌های بزرگ و یا کشورهای که متحد قدرت‌های بزرگ بوده‌اند، رسیدگی کند؟ چرا هیچ دادگاهی درباره جنایات جنگی و نقض حقوق بشر در ویتنام یا در الجزایر شكل نمی‌گیرد؟ درباره جنایات انجام‌شده در شوروی استالینی چه اقدامی انجام شده است؟ حال آنکه محاكمی در کامبوج و سیرالئون تشکیل شدند و موضوع عدالت انتقالی در افغانستان مورد توجه قرار گرفته است. چرا امروزه برای سوریه دادگاهی بین‌المللی شكل نمی‌گیرد و یا شورای امنیت نمی‌تواند این پرونده را به دیوان كیفری بین‌المللی ارجاع دهد؟

گفتارهای این کتاب، بر پایه زمان تأسیس هر دادگاه اولویت‌بندی شده است. هر یک از این گفتارها، به چرایی راه‌اندازی هر دادگاه پرداخته و فلسفه شكل‌گیری آن را بررسی کرده‌اند؛ ضمن اینکه بازتاب تأسیس دادگاه و عملکرد آنها بر پیشگیری از نقض حقوق بشر و حقوق بین‌الملل بشردوستانه مورد بررسی قرار گرفته است.

